

**Theodor W. Adorno, *Aspekti novog desnog radikalizma*,
prev. Tihomir Cipek. TIM Press, Zagreb 2019., 80 str.**

Aspekti novog desnog radikalizma je predavanje koje je Adorno održao 6. travnja 1967. godine na Sveučilištu u Beču, a koje je nedavno otkriveno u Adornovoj zaostavštini i u izvorniku na njemačkom jeziku objavljeno 2019. godine. Prijevod ovog djela na hrvatski jezik važan je prilog svima onima koji proučavaju političke pokrete, desni radikalizam i fašizam, fenomene koji su i danas aktualni kako u politološkim raspravama tako i kao latentna prisutnost u suvremenom političkom kontekstu.

U predavanju *Aspekti novog desnog radikalizma* moguće je razlučiti tri topika koja ovdje vrijedi prikazati. Radi se o načinima odupiranja radikalnim pokretima i radikalizmu općenito, imaginarnim „neprijateljima“ koje ti pokreti konstruiraju kroz diskurzivne prakse i naspram kojih pozivaju na mobilizaciju, konstitutivnim elementima ove „nedovršene“ ideologije i naposljetku o propagandnim tehnikama kojima se nadomešta izostanak teorije

Adorno započinje s antropološkim opisom ljudi koji su podložni i skloni priključiti se takvim pokretima. Radi se o tzv. „manipulativnom tipu“ ljudi koji su istovremeno hladni, bez razvijenih interpersonalnih odnosa, strahoviti pobornici tehnologije, ali ipak u određenoj mjeri bezumni (prototip takvog čovjeka je Himmler). Za takve pokrete karakteristično je jedinstvo sistema bezumlja i tehnološke savršenosti (str. 20). Međutim, Adorno naglašava kako je presudno otpočetak suprotstavljati se takvim pokretima, ali ne služeći se etičkim i moralnim prizivima ili pozivanju na humanost, jer pristaše takvih pokreta to smatraju strahom i slabošću. Adorno zagovara tzv. racionalno i edukativno odupiranje na način da se pristaše desnog radikalizma upozori na posljedice, da im se objasni da ta politika i njih vodi u propast i da je ta propast unaprijed osmišljena. Posebno treba edukativno djelovati na mladež upozoravajući ih na ograničavanje njihove privatnosti, kult tzv. poretka koji ne odgovara razum, i na pojam discipline koja se predstavlja kao svrha samoj sebi, a s čime je povezano i fetišiziranje svega militarističkoga. Posebno treba biti oprezan na pojavu simptoma reakcionarne kulture i prisilne provincijalizacije (str. 21-22). Adorno podsjeća, i na tome temelji svoj edukativno-racionalistički pristup otporu, kako su rezultati američ-

kog istraživanja pokazali da „manipulativni tip“ usprkos njegovoj sklonosti ka takvim pokretima, itekako znade drugačije reagirati kada su posrijedi njihovi interesi (str. 38).

U sljedećem dijelu predavanja Adorno detaljno razrađuje repertoar imaginarnih neprijatelja koje desni radikalizam uspostavlja kao bipolarnu opreku. Ovu raznorodnu lepezu čine: komunizam, „lijevi intelektualac“, anti-semitizam, optužbe za protivnike demokracije, anti-amerikanizam. Iako komunizam ne postoji on služi za zastrašivanje i ima funkciju lebdećeg označitelja, praznog pojma u kojeg se može upisati što god propaganda poželi. Na komunizam se odmah nastavlja tzv. „lijevi intelektualac“, pojam kojim se želi diskreditirati slobodnjake, dakle sve one koji nemaju stalnu poziciju ili zaposlenje. Antisemitizam je, kako dobro primjećuje Adorno, „nadživio Židove“ i to tako je je uvijek u više ili manje latentnom obliku prisutan kod svih desnih radikalnih pokreta. Tu je prisutna i kvazi-racionalizacija kojom se nastoji smanjiti krivnja poput: „Tu je ipak nešto moralo biti inače ih ne bi poubijali“. Novi desni radikalni pokreti su se prilagodili demokraciji, pa kod njih izostaju otvoreni antidemokratski elementi. Suprotno, oni se pozivaju na istinsku demokraciju, a druge optužuju da su antidemokratski nastrojani. Antiamerikanizam ovih pokreta očituje se u grandioznoj viziji Europe kao treće svjetske sile (str. 22-28).

Dio predavanja Adorno je posvetio i propagandi. Desne radikalne pokrete karakterizira teorijska nedovršenost. Stoga se propaganda tu pojavljuje kao nadomjestak, zapravo kao bit politike. Ideologije desnih radikalnih pokreta karakterizira fragmentiranost. Odnosno, potpuno nedostaje perspektiva budućnosti. U fašizmu nikada nije bilo potpuno razvijene teorije i sve se zasnivalo na sili, bespojmovnom djelovanju i bezuvjetnoj vladavini. S druge strane, to je tim pokretima davalo ideološku fleksibilnost. Konkretizam je prva tehnika propagande. Adorno njime opisuje djelovanje gomilanjem podataka i brojeva koje je teško potvrditi, ali koji upravo zbog svoje nepovjerljivosti legitimiraju one koje ih iznose kao autoritete. Iduća propagandna tehnika je „salama taktika“. Posrijedi je izoliranje i prikazivanje jednog dijela kao cjeline. Ove pokrete, a što u izvjesnoj mjeri odgovara konkretnima, karakterizira formalizam pravnog tipa kao prevladavajući način razmišljanja. Adorno posebno skreće pozornost na ono što naziva „trikom službenika“. Naime, radikalni desni pokreti često odabiru i koriste nomenklaturu kojom žele ostaviti dojam da ih je odobrila i poduprla neka službena organizacija. Posljednji propagandni trik je trik ideje. Važno je imati ideju, a desni radikalni pokreti se predstavljaju kao oni koji daju barem neku ideju, barem neki smisao (str.30-35).

U zaključku predavanja Adorno iznova apostrofira kako se novim radikalnim pokretima uz političku bornu političkim sredstvima treba suprotstaviti i u njegovoj vlastitoj domeni. Ali ne služeći se pseudoistinama i lažima poput njega, prodornom snagom uma, stvarnom neideološkom istinom (str. 40).

Adornovo predavanje osvjetljuje strukturu fašističke agitacije i sociopsihološku osnovu njezina uspjeha. Ono je još uvijek aktualno i nezaobilazno štivo svima onima koji žele razumjeti uspon suvremenog desnog radikalizma. Stoga će pravovremeni prijevod ovog predavanja u izdanju TIM Pressa zasigurno naći čitateljstvo među politolozima, filozofima, sociolozima, te studentima ovih usmjerenja.

Maroje Višić